

ШЛЯХИ ЗБАГАЧЕННЯ ЛЕКСИЧНОГО ЗАПАСУ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

У статті розглядається процес навчання лексики. Предметом статті є система лексичних вправ, лексичних ігор, комп'ютерних лексичних вправ і тестів.

Знання іноземної мови асоціюється зі знанням слів.

У лексичному запасі розрізняють активний і пасивний мінімум.

Активний лексичний пласт – це той лексичний матеріал, яким треба користуватися для вираження своїх думок в усній та письмовій формі.

Пасивний лексичний мінімум – це та лексика, яку вони мають лише розуміти при сприйманні чужих думок в усній формі (при аудіюванні) та письмовій формі (при читанні).

Розрізняють три види лексичних одиниць: слова, сталі словосполучення і мовленнєві кліше – "готові" (такі, що не змінюються) речення або частини речень. Наприклад:

Німецька мова: *schön, auf keinen Fall, sich an etwas machen, Was ist los?*

Основними критеріями добору лексичних мінімумів є такі: сполучуваність, тобто здатність лексичної одиниці (ЛО) поєднуватися з іншими одиницями у мовленні; семантична цінність, тобто висловлювання за допомогою ЛО важливих понять з різних сфер людської діяльності; стилістична необмеженість (перевага не надається жодному із стилів мовлення).

Активний і пасивний словниковий запас утворюють так звані наявний або реальний словник, який служить основою для формування потенційного словника.

До потенційного словника належать:

1. Інтернаціональні слова, подібні за звучанням і / або написанням та за значенням до слів рідної мови.
2. Похідні та складні слова, що складаються з відомих компонентів.
3. Конвертовані слова; нові значення відомих багатозначних слів.
4. Слова, про значення яких можна здогадатися за контекстом.

Центральною ланкою в роботі над засвоєнням лексичного матеріалу є формування лексичних навичок. Це "навички інтуїтивно-правильного утворення, вживання або розуміння іншомовної лексики на основі наявності у людини мовленнєвих лексичних зв'язків між слухо-мовленнєвомоторною формою слова та його значенням і зв'язків між словами іноземної мови" [1: 109].

У процесі засвоєння лексичного матеріалу можна виділити: 1) етап ознайомлення учнів з новими ЛО – семантизація ЛО; 2) етап автоматизації дій з новими ЛО, де розрізняють: а) автоматизацію на рівні словоформи, вільного словосполучення та фрази / речення, б) автоматизацію на надфразовому рівні – діалогічної або монологічної єдності. Далі йде вдосконалення дій з ЛО. Як результат має бути ситуативне вживання засвоєних ЛО за умови висловлювання своїх думок в усній формі (говоріння) та письмовій формі (письмо), а також контекстне розуміння ЛО при читанні та аудіюванні. Тут ми маємо справу вже з мовленнєвими вміннями, які ґрунтуються на навичках, у тому числі й на лексичних, іншими словами, лексичні навички мають функціонувати в умінні ними користуватися.

Ознайомлення з новими лексичними одиницями починається із семантизації, тобто розкриття значення нових ЛО. Усі різноманітні способи семантизації можна поділити на дві групи - перекладні та безперекладні.

Перекладні способи розкриття значень іншомовних ЛО включають: однослівний переклад (нім. der Garten – сад, lesen – читати); багатослівний переклад (нім. laufen – бігти, йти); пофразовий переклад; тлумачення значення і / або пояснення ЛО рідною мовою (нім. breit – широка (вулиця, дорога), weit – широкий, вільний (одяг, взуття)).

До безперекладних способів розкриття значень іншомовних ЛО належать: наочна семантизація – демонстрація предметів, малюнків, діапозитивів, картин, жестів, рухів тощо; мовна семантизація: а) за допомогою контексту, ілюстративного речення (нім.: Keine Rose ohne Dornen); б) зіставлення однієї ЛО з іншими (відомими) словами іноземної мови – за допомогою антонімів і зрідка синонімів (нім.: schlecht – schlimm); дефініція – опис значення нового слова вже відомими словами (нім.: Funderlohn-die Belohnung für den Finder); тлумачення значення ЛО іноземною мовою (нім.: Frau – höfliche Anredeform) [2].

У багатьох випадках доцільно об'єднувати два і більше способів, наприклад, ілюстративну наочність – вербальну (контекст) та невербальну (малюнок, рухи, жест тощо). Таку можливість дає вчителю розповідь з елементами бесіди, яка включає нові ЛО. Перед новою ЛО викладач трохи уповільнює темп мовлення і виділяє нове слово інтонацією.

При автоматизації дій з новими словами слід передбачати заходи для зняття і подолання труднощів засвоєння різних ЛО.

Практична мета навчання іноземної мови – спілкування в усній і письмовій формах, з одного боку, та важливість цілеспрямованого подолання лексичних труднощів з іншого, викликають необхідність поєднання роботи на засвоєння слів у зразках мовлення відповідно до ситуації спілкування з роботою над ізольованими словами.

Основним типом вправ є рецептивно-репродуктивні й продуктивні умовно-комунікативні вправи, в яких учень сприймає зразок мовлення (ЗМ) і виконує з ним певні дії (в усній або письмовій формі) згідно із створеною вчителем ситуацією мовлення, виконуючи такі види вправ: імітація ЗМ; підстановка у ЗМ; завершення ЗМ; розширення ЗМ; відповіді на різні типи запитань; самостійне вживання ЛО у фразі / реченні; об'єднання ЗМ у надфразові єдності – діалогічну та монологічну [3].

Поряд з умовно-комунікативними у процесі засвоєння ЛО застосовуються також і некомунікативні вправи:

а) на засвоєння форми і значення ЛО:

- повторення слів, словосполучень і мовленнєвих кліше за вчителем / диктором з виділенням наголосу, важкого звука, звукосполучення;
- згадування і називання слів з певною орфографією, афіксом тощо;
- групування слів за різними формальними ознаками: словотворчими компонентами, частинами мови тощо;
- розташування слів в алфавітному порядку;
- згадування і називання всіх видових понять для називання певного родового поняття (наприклад, меблі – стіл, стілець, шафа тощо);
- вибір із ряду слів слова, що відповідає (не відповідає) обраній темі;
- заповнення пропусків у реченнях відповідними словами;
- вибір синоніма (антоніма), еквівалента рідною мовою до запропонованого слова / словосполучення з кількох виділених;

б) на засвоєння сполучуваності слів:

- підбір словосполучень з окремих слів;
- називання іменників, які можуть сполучатися з певним дієсловом, прикметників – з певним іменником тощо;
- вилучення слова (з ряду слів), яке не поєднується з ключовим словом.

З метою автоматизації дій учнів з лексичними одиницями пасивного і потенціального словників застосовуються некомунікативні (рецептивні та рецептивно-репродуктивні) вправи:

- заповнення пропусків у тексті при читанні, що розвиває здатність до прогнозування;
- знаходження в тексті незнайомих слів, що передають додаткову інформацію;
- знаходження в тексті інтернаціональних слів.

Велике значення має тестування лексики:

1. Вставити пропущені дієслова в реченні, використовуючи подані дієслова.
2. Вставити пропущені дієслова в кожне речення, вибираючи одне із трьох, поданих у дужках.
3. Заповнити пропуски в реченнях, підставляючи одне із трьох слів чи словосполучень, наведених до кожного речення.
4. Доповнити речення словами із списку відповідно до контексту.
5. Підібрати до слів, поданих в лівій колонці, синоніми.
6. Підібрати до слів у лівій колонці антоніми із правої. Скласти пари протилежних за змістом речень.
7. Знайти місце пропуску слова в реченні і вставити потрібне з теми.

Лексичні ігри використовуються на підготовчому, передкомунікативному етапі володіння іноземною мовою

1. П'ять слів. Мета: закріплення лексики з теми чи з одного з пройдених уроків. Хід гри: поки один учасник з першої команди рахує до п'яти, представник другої команди повинен назвати п'ять слів з певної теми. Учасники, які не справились із завданням, вибувають із гри.

2. Більше слів. Мета: активізація лексики за вивченими темами. Хід гри: утворюються дві команди. Кожна команда повинна назвати якомога більше слів на задану їй букву. Виграє команда, яка назве більшу кількість слів.

Комп'ютер є інструментом, який організовує самостійну роботу учнів і керує нею. Найчастіше використовуються такі вправи:

1. Діалог з вибраною відповіддю. Для відповіді комп'ютеру вибирається один із запропонованих варіантів.
2. Вправи на заповнення пропусків. Комп'ютер пропонує текст чи ряд речень з пропусками.

Необхідно заповнити пропуски, скориставшись підказкою у вигляді слів рідної мови, пізніше здійснювати переклад іноземною мовою у потрібній формі.

3. Вправи для самоконтролю володіння словником. Можливі варіанти таких вправ:

- а) Комп'ютер пропонує список для перекладу.
- б) Комп'ютер пропонує порівняти два списки слів (рідною мовою та іноземною), потрібно знайти еквівалентні пари в обох мовах.
- в) Комп'ютер пропонує порівняти два списки іноземних слів і встановити пари синонімів чи антонімів.

4. Комп'ютерні програми:

- а) Уордсток (програма для роботи з словником).
- б) Метчмайстер (програма на вибір відповідностей).
- в) Чойсмайстер (програма на вибір варіантів).
- г) Клоузмайстер (програма на заповнення пропусків).
- д) Кросвордмайстер.

- е) Юнісаб (програма на підстановку).
- ж) Юнілекс (програма для роботи зі словником до тексту).
- з) Гепмайстер (програма на заповнення пропусків).

Використовуються також комп'ютерні ігри, наприклад:

1. Злови слово. На екрані пропливає зграя риб – слів, і рибалка повинен виловлювати їх і розташовувати в потрібному порядку. Робоча мова програми – іноземна [4].

Вкажемо на особливості застосування різних лексично спрямованих вправ на різних ступенях навчання.

На початковому етапі переважають усні безперекладні умовно-комунікативні вправи, що виконуються під керівництвом учителя з широким застосуванням хороших форм роботи, лексичних ігор, зображувального і предметного унаочнення. Певна частина вправ має виконуватися письмово як у класі, так і вдома.

На середньому етапі зростає роль письмових вправ, особливо тих, що виконуються вдома самостійно. Умовно-комунікативні вправи поєднуються з некомунікативними у зв'язку з ускладненням лексичного матеріалу, що потребує використання аналітичних операцій для подолання труднощів, пов'язаних з формою, значенням та вживанням ЛО.

На вищому етапі збільшення реального словникового запасу скорочується: поряд з його подальшою активізацією розширюється потенційний словниковий запас учнів, що підсилює роль вправ з багатозначними, складними, похідними та інтернаціональними словами. За таких умов підвищується роль самостійної роботи з новою лексикою, вдосконалюються прийоми користування двомовними словниками.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Шатилов С. Ф. Методика обучения немецкому языку в средней школе. – Л.: Просвещение, 1977. – 109 с.
2. Сучасна технологія навчання іншомовного матеріалу в середніх навчальних закладах / Під ред. С. Ю. Ніколаєвої. – К.: Ленвіт, 1966. – 96 с.
3. Бим И. Л. Теория и практика обучения немецкому языку в средней школе. – М., 1988. – 256 с.
4. Маслыко Е. А., Бабинская П. К., Будько А. Ф., Петрова С. И. Настольная книга преподавателя иностранного языка. – Мінськ.: Вышшая школа, 1996. – 522 с.

Матеріал надійшов до редакції 17.11.2004 р.

Кирпун О.Ф. Обучение лексическому материалу в средних учебных заведениях.

В статье рассматривается процесс обучения лексике. Предметом статьи является система лексических упражнений, лексических игр, компьютерных лексических упражнений и тестов.

Kyrpun O.F. Teaching of Lexical Materials at Secondary School

The paper deals with the process of teaching lexical material at school. The subject of the article is the system of lexical exercises, lexical games, computer lexical exercises and tests.